

ACC. N:R. M. 10870:1-15.

Landskap: Småland

Upptecknat av: folkskoll. G. A. Hartman

Härad: S. Möre

Adress: Pellamåla, Vissefjärda

Socken: Vissefjärda

Berättat av: upptecknaren

Uppteckningsår: 1948.

Född år 1888 i Fäglarjö, Vissefjärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En gammal läsare.

s. 1-10.

Tägnar och talesätt om
kyrklockorna.

s. 11-15.

Lw F. 66.

ACC. N:R M. 10870:1

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

EN GAMMALLÄSARE.
=====

Till att vara så stor församling som Vissefjärda har de frireligiösa först på de senare 15-20 åren vunnit helt få anhängare, vilket förhållande måste anses mycket märkligt. Sålunda är det huvudsakligen i utkanterna, Lindås samhälle och Kåraböket (västra sockendelen) och helt sporadiskt i centrum, som sekter blivit bofasta och bildat friförsamlingar. I Lindås är det pingstvännerna, i Guttamåla i Kåraböket fribaptisterna, som värvat proselyter. På den senare platsen för församlingen en tynande tillvaro och har blott ett 20-tal medlemmar. I Vissefjärda samhälle i centrum predikas ibland i Ordenshuset vintertiden, på sommaren slås ett stort tält upp för gudstjänsterna. Man är i religiöst hänseende mycket konservativ, ett arv från fäderna, och håller sig till statskyrkan. Någon större religiositet utmärker inte nu och icke heller förr utmärkte vår socken, man var arbetsamma, ärliga och rättskaffens samt besökte kyrkan och gick till skrift enligt gammal god sedvänja. En och annan skilde sig dock från mängden, var läsare, och i nutiden finns också nu sådana perso-

ACC. N:R M. 10870:2.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ner. Det är om en gammalläsare, som jag själv har minne av, jag här skall orda om. Mycket av vad jag nertecknar är av sådan art, jag sett och varit med om, annat har jag bl. a. mina föräldrar att tacka för. De var hemmansägaren August Gustafsson, Fåglasjö, Vissefjärda, f. 1845, d. 1907, samt Botilda Gustafsson, f. Nikolausson, f. 1855, d. 1931.

En fjärdingsväg från mitt föräldrahem i Fåglasjö ligger i samma socken, Vissefjärda, byn Stångsmåla. Södergården där har gått i arv i släkten i hundratals år. Nuvarande ägaren, min systerson Folke Hartman, är sonson till den, som min uppteckning skall handla om, nämligen hemmansägaren Sven Petersson.

Sven Petersson föddes 1829 i Södergården i Stångsmåla samt var son till hemmansägaren Peter Nilsson därstädes, och dog 1914. Fadern var ålderman enligt gamla byordningen, brännvinsbrännare och en rustibuss av vanlig sort den tiden. Sedan husbehovsbränningen avskaffats, började Peter Nilsson i stället köra till stan (Karlskrona) och där köpa sitt kära fludium. Enligt vad som berättats blev hans ekonomi ganska undergrävd, men han redde sig dock hjälpligt. Ålderman Peter Nilsson hade en son till, Gustaf Nilsson, som gifte sig till gård i Strängsmåla, Långasjö.

ACC. N:R M. 10870:3.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sven Petersson kallade sig "Petersson", hans bror Gustaf med tillnamnet "Nilsson", för han blev framstående kommunalman samt nämndeman, och det var finare att kalla sig Nilsson. För resten blev Nilsson kallad på bakken "Skättfalls-Nisse", Sven Petersson likaledes blev begåvad med ett öknamn, "Pärna-Schen". Nämndeman i Strängsmåla hade under "det svåra året" 1869 försökt att hjälpa de fattiga till arbete och förtjänst genom att inköpa lin och låta dem spinna detta för billigt pris. Sven var en stor potatisodlare, därav hans vedernamn.

Gustaf Nilsson levde till över 90 års ålder. Han var för resten morfar till författarinnan Gertrud Lilja. Hon härstammar sålunda från Södergården i Stångsmåla.

Sven Petersson blev med tiden ägare till fädernegården i Stångsmåla samt gifte sig med sin faster Kajsa Lena, som avled 1924. Hans son Alfred övertog gården omkring 1900 samt gifte sig med sin kusin, min syster, och dog 1937, sedan han 1936 under sjukdomen sålt gården till ende sonen Folke, min systerson.

Sven Petersson och hans hustru hade 8 barn, av vilka en ^{son} blev apotekare, en överlärare, en rektor, en emigrerade till England och sedan till

ACC. N:R M. 10870:4.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Amerika, samt sonen Alfred, som blev ägare av gården. En dotter gifte sig med en handlare, en med en folkskollärare samt en reste till England, där hon blev gift med en officer och var många år bosatt i Indien, Palestina och Egypten m.fl. platser i Orienten, där mannen hade tjänstgöring. Jag och mina syskon var sålunda kusiner med dem, och det underliga är att inte mindre än tre av mina syskon gifte sig med kusiner från Stångsmåla. Nu tror jag mig ha utrett litet om släktförhållandena och skall återgå till Sven Petersson.

Han var ganska liten till växten, men till lynne och liv var han helt olik sin far, åldermannen. Tyst och stilla gick han sin väg, han var mycket nitisk som jordbrukare och gjorde i ordning allt på gården, var synnerligen stor odlare av potatis, för vilka det var god avsättning vid bränneriet i Kyrkeby. Han bröt under sina första år som bonde inte mycket av från sina yrkesbröder i byn och socknen, men i ett var han olik de flesta: han missbrukade inte brännvin. Dock tog han en sup på kalas, han rökte pipa, långpipa, tyckte bra om god mat, och särskilt tyckte han om "sågel, som växt i vatten" som han sade, d.v.s. fisk.

ACC. NR M. 10870:5FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hur blev han läsare? Ja, det skedde inte med en gång, utan småningom. Han fick under sina bästa mannaår lust för Guds ord, läste själv mycket samt för regelbundet till kyrkan. Han samtalade i andliga frågor med prostén i Vissefjärda, han lämnade varje kollekt stora belopp till missionen (med stora belopp menar jag här enligt den tidens penningvärde) eller minst en tia var gång. Då det var närmare till Långasjö kyrka, gick han tillfots dit somliga söndagar, mest för att spara hästen, som under veckan varit i hårt arbete. Även vid kollekter i Långasjö kyrka var han givmild vid kollekterna, ja, så att t. o. m. hustrun och senare barnen tyckte det gick för långt. Men i den saken hade han sin egen mening, likaså att ge till fattiga, som kom till honom i hemmet, vilka när de avlägsnade sig efter besöket hade en penninggåva från honom i sin ficka.

Under allt intresse för andliga saker försummade han ingalunda att sköta sina jordiska plikter på det utmärktaste sätt. Jag har redan sagt att han var duktig som jordbrukare. Han byggde också och reparerade sina olika gårdshus, vilka var många, ovanligt för bygden. Där var boningshus samt undantagsstuga, ladugård och undantagsladugård, och ett flertal

ACC NR M. 10870:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

andra byggnader, uthus för olika ändamål. Icke ens en egen kvarn saknades på gården, anlagd vid en liten bäck, vilken kvarn fortfarande finns men numera oanvänd.

I handel var han ärlig men sålde inte till underpris. Många tänkte att därför att han var läsare skulle han ge bort sitt "för tack och heder", men han hade stor familj och såg också till sitt eget bästa. Vår soldat som var en däre att prata, sa om Sven i Stångsmåla: "Han läser och läser, till dess fan slår honom i arsen med bibeln!" Och maliceen, helt säkert med orätt, påstod att Sven använde en krokig käpp, när han sålde säd för att stryka av skäppan med, så att den tog ner i måttet.

Många gamla gick till honom om kvällarna för att läsa Guds ord och samtala om heliga ting. Sven var begåvad och hade insikter i skriften och salighetsläran som den värste präst. Men en och annan av besökarna var fariseer, som låtsade religiositet för att bli bjudna på mat och kaffe samt vid avskedet få en slant eller matbitar hem till familjen. Men Sven genomskådade somliga och det blev ord och inga visor vid tillfälle. Även hustrun och barnen, när de blev så gamla, så de förstod lurendrejerierna, var misslynta för de många besöken. Men Sven ville inte avvisa dem.

ACC. NR. M. 10870:7.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När Sven blev äldre, började han höra dåligt, och då hade han i Vissefjärda kyrka alltid sin plats under predikstolen, vilket jag själv vid flera tillfällen iakttog. I Långasjö satte han sig på trappan till predikstolen för att höra bättre. Denna trappa ledde från kyrkorummet direkt upp till predikstolen, medan i Vissefjärda trappan till denna ledde upp från sakristian.

Efter hemkomsten från kyrkan frågade han de av barnen, som varit med där, om "ingång" och "ämne" till dagens predikan. Innan de fick gå ut på e.m. var det varje söndag ~~en~~ att läsa en predikan i någon postilla, Luthers, Norborgs, Elvings osv. Barnen fick turas om att läsa, och sonen Alfred talade ofta om, hur man narrade fadern, där han satt med slutna ögon och lyssnade i gungstolen, genom att vid vändandet av bladen ta två i sänder, för predikningarna var långa, och man ville slippa ut så fort som möjligt. Även jag och mina syskon fick läsa predikningar för farbror Sven, fast vi var mindre trakterade av det, det måste erkännas, och vi gick därför inte ofta till Stångsmåla just av den anledningen.

Efter gårdens överlåtande till sonen Alfred, flyttade Sven och faster in i undantagsstugan. Nu hade han mer tid att sysselsätta sig med

ACC. NR M. 10870:8.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sin läsning, med kyrkfarandet och med mottagning av besökare i religiösa ärenden. Fortfarande offrade han till missionen och fattiga, men det såg ut som om han inte blivit fattigare för det, snarare tvärtom, ty det jordiska goda hade samtidigt fallit honom till. Mycket hade han gett ut till barnen, som gifte sig eller studerade, många pengar under årens lopp hade hamnat i offerkistan och i de fattigas pungar, men det hade välsignelse med sig, syntes det. På senare år övergav han sin annars så kära pipa, han hade kommit att tro att det var synd att bruka njutningsmedel. Men han såg inte ner på dem, som tog ett glas eller rökte, han var förstående och tolerant.

En av dem som flitigast gick till "Sven i Stångsmåla" var en bonde i den närmast liggande byn i Långasjö socken, Gustaf Johansson, Karsamåla. Denne var samtidigt han skötte sin gård även kreaturs- och köttuppköpare samt for var vecka till staden (Karlskrona). Liksom Sven var han en trägen kyrkbesökare (Långasjö), och när Svens plats på predikstolstrappan var tom, intog "Gustaf i Karsamåla" densamma. Ofta såg jag denne gamle läsare sitta där och lyssna med handen bakom örat för att höra bättre, och ^{han} efter predikan var ^{han} en av de främste att lägga pengar i offerskålen.

ACC. N:R M. 10870:9.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sven i Stångsmåla var en fin människa, som inte fariseiskt stoltserade med sin religion. Han predikade inte för någon, men om någon ville möta honom i hans kammare till djupa samtal om det som rörde frälsningen, så var han välkommen. Han bildade ingen krets "vänner" eller dylikt, han var troende i högkyrklig mening. Sveriges kyrka, dess institutioner och prästerskapet hade i honom en varm vän och anhängare. Mild var han men samtidigt fast, såväl mot de sina i hemmet som andra människor. Om han hade belackare, så var de få, de flesta högaktade och älskade honom, ty han var rättvis och man visste att hans kristendom var av äkta halt men samtidigt praktisk. Även arbetet räknade han som en gudstjänst, och sina barn uppfostrade han i enkelhet, arbete och gudsfruktan. Hans minne är fortfarande bland äldre ortsbor levande, och hans efterlevande barn och andra anhöriga har honom i tacksam hågkomst.

Som avslutning kan jag inte underlåta att säga några ord om den gamla släktgården, som säkerligen tillhör den äldsta kategorien byggnader i socknen. Den har också pietetsfullt bevarats samt är fortfarande använd som bostad åt gårdens ägare med maka. Bl.a. finns ännu kvar halvdörrar vid ingången till ytterstugan, mycket sällsynt skulle jag tro.

ACC. N:R M. 10870:10.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Nedre våningen upptar i väster köket, förstu samt trappuppgång, därefter följer vardagsrummet eller storstuga samt längst mot öster ytterstugan. Till förstugan leder en dörr, men här har man byggt en veranda, medan ingången till ytterstugan som sagt har halvdörrar, till vilka finns utanför blott en trappsten. Här är det ingen förstuga. Övanpå är en våning med tre rum, men här är lägre i taket, och fönsterna har här endast två rutor i var luft, medan nere det är tre i varje. I vardagsrummet finns en stor rörspis med järnhällar, på vilka i relief är avbildade Adam och Eva.

Man tycker att den gamla byggnaden är mycket illa förvarad, dragig och ohälsosam, så att den unge ägaren ämnar att företaga antingen grundlig renovering eller också rivning och byggande av helt nytt bostadshus. Ansökan är inlämnad, men tillstånd för arbetets utförande dröjer.

På gården meklade de båda gamla bostadshusen, mangårdsbyggnaden och undantagshuset, står gårdens vårdträd. Hur gammal lönnen är, tror jag mig inte om att gissa. För femtio år sedan var det en lövsal byggd uppe i kronan, till vilken ledde en riktig trappa. Nu är denna lövsal för länge sedan borta, likaså den stora mängden av gamla fruktträd, som under de kalla vintrarna för några år sedan skattade åt förgängelsen.-

ACC. N:R M.10870: //.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUNDSÄGNER OCH TALESÄTT OM KYRKKLOCKORNA.

I stället för att sända tillbaka frågellistan obesvarad - jag har inte mycket att berätta, tyvärr - så vill jag dock försöka att skriva något om ämnet.

I Vissefjärda socken finns två stycken istidsrösen, ett litet i byn Frostensmåla i västra sockendelen och ett stort i Enemittomåla, även kallat "antamåla, ett par kilometer från kyrkan men båda belägna inom det s.k. Kåraböket, d.v.s. delen väster om Lyckebyån. Dett förra heter Drakarör, det senare Antarör eller Antamåla rör.

En gammal här välkänd sägen berättar om rösenas tillkomst: i forna tider levde kvar här en och annan jätte, trots att kristendomen var allmänt införd. En dag kom en jättekäring vandrande västerifrån, och i sitt förkläde bar hon en massa stenar, större eller mindre. När hon kommit i Frostensmåla marker brast förklädsbandet, så att hon tappade en "dask" med stenar. Dessa blev till Drakarör. Hon lagade emellertid förklädesbandet samt fortsatte mot öster. Då hon kommit till Antamåla började kyrkklockorna ringa i den nybyggda Vissefjärda kyrka, och i förskräckelse

Landskap:

Småland

Härad:

S. Måne

Socken:

Vissefjärda

Uppteckningsår:

1948

Upptecknat av:

M. 10870:12 a.
Folketroll G. A. Harkman

Adress:

Pellmås, Vissefjärda

Berättat av:

Upptecknaren

Född år

1888 i Faglarås, Vissefjärda

Dyakarön

Frostensmåls, Vissefjärda

1946

ny. sken

släpper hon taget i förklädet, så att alla stenarna ramlar ut, varefter hon så fort som hon förmår förpassar sig bort från det otrevliga stället, dit där inga "skällor" höres. De tappade stenarna blir till det stora Antarör.

Namnet Drakarör härleder sig ur folktron, att där fanns en stor skatt av silver och guld, vaktad av en förfärlig drake. Var dag, när solen sken, bar draken ut sina skatter för att sola dem. Om man då passade på och kastade en stålbit i skatten, blev draken kraftlös samt förmådde ej gömma undan skatten och inte heller skada upphittaren, vilken då kunde ta dyrbarheterna som god pris. Men man har inte hört att någon kommit så lägligt, att skatten just då var ute och solades, varför den fortfarande anses ligga väl förvarad i röset.

Då röset ligger inte långt - något mer än en kilometer - från Pellamåla skola, brukar jag ofta ta barnen med dit på sommaren. Allra högst upp växer det en stor björk, och i denna brukar pojkarna klättra upp för att skåda ut över nejden. Vid klart väder och med skarpa ögon kan man då skymta tre kyrkor, försedda med torn, nämligen Långasjö, Älmeboda och Tving.